

Дударець Володимир Миколайович,
кандидат архітектури, професор Київського
національного університету культури і мистецтв

КОМПОЗИЦІЙНІ ПРИЙОМИ ДИЗАЙНУ У СТВОРЕННІ СУЧАСНИХ МАЙДАНЧИКІВ ВІДПОЧИНКУ

У статті досліджуються особливості композиційних прийомів у створенні сучасних майданчиків відпочинку, подано стильову класифікацію майданчиків та визначено їхню роль у формуванні навколишнього середовища та вплив на людей.

Ключові слова: майданчики відпочинку, структура майданчиків, навколишнє середовище, стилі майданчиків, ландшафт.

The article investigates the characteristics of the contemporary compositional techniques on the creating of recreation areas, their styles, role in creating the environment and the impact on people.

Key words: grounds of rest, structure of grounds, environment, styles of grounds, landscape.

Величезна скупченість населення та значна загазованість сучасних міст виявили проблематичність релаксації їх мешканців. На необхідності розв'язання цієї проблеми наголошував О. Генісаретський: «Якщо технологічні проблеми цивілізації все ще намагаються відкласти на майбутнє, то з проблемами відчуження особистості у суспільстві, стандартизації життя, варварського руйнування природного середовища, втрати особистості, відчуття батьківщини та рідної домівки ми всі стикаємося майже щоденно, і ці процеси здійснюються на пострадянському просторі ще швидше, ніж на Заході» [3]. Усе це призвело до актуалізації проблем формування міського середовища, пошуку раціональних методів організації та втілення сприятливих умов перебування мешканців на вулицях та бульварах, які з кожним роком все більш насичуються пішоходами та транспортом.

Вивченням вітчизняного та світового досвіду розвитку садово-паркового мистецтва загалом займалися такі провідні вчені, як І. Богова, Ю. Боднар, А. Вергунов, А. Зелеська, І. Косаревський, Ю. Нельговський, І. Приходько, І. Родичкін, Н. Ільїнська та ін. Зокрема, питання композиційно-планувальної системи формування майданчиків відпочинку досліджували І.А. Косаревський, І.Д. Родичкін. Особлива увага в цьому питанні приділялась функціонально-геометричній побудові і взаємодії функціональних зон.

Останнім часом, у період несприятливої економічної ситуації, в багатьох регіонах України, проблеми будівництва і утримання сучасних садово-паркових майданчиків набувають більшої актуальності. Проте рівень дослідженості означеної проблеми не можна вважати задовільним.

Мета статті – окреслити особливості композиційних прийомів у створенні сучасних майданчиків відпочинку.

Одним зі шляхів розв'язання проблеми може бути максимальне урізноманітнення архітектурно-планувальної структури майданчиків відпочинку, індивідуалізація кожного з них за оздобленням. Для підвищення їх функціональних якостей

варто, за можливістю, ізолювати майданчики від транспорту і пішохідних потоків, віддалити й захистити від шкідливих впливів міського середовища (шум, газ, курява та вібрації).

Залежно від архітектурно-планувального вирішення ділянки, майданчики можуть бути призначені для більш-менш тривалого відпочинку в умовах міського середовища. На вулицях, майданах, перед різноманітними громадськими спорудами, біля зупинок міського транспорту, магазинів тощо можуть влаштуватися майданчики як для короткочасного відпочинку (5-10 хвилин), так і більш тривалого (30-40 хвилин). За сприятливих умов планування та забудови території (великих зелених масивів, нових широких вулиць, великих майданів) можливе спорудження майданчиків для більш тривалого відпочинку (1-2 години), що за своїм функціональним призначенням наближаються до невеликих скверів.

Майданчики відпочинку поділяються на три групи:

- майданчики природного характеру, розташовані у міському ландшафті (парки, сади, великі сквери та інші озеленені території);
- розміщені у міській забудові (у громадських місцях та торгових центрах, на відкритих пішохідних майданчиках);
- розташовані у щільній, компактній забудові міських майданів, головних вулиць старих кварталів.

Майданчики відпочинку першої групи не потребують спеціальної ізоляції від шкідливих викидів міського середовища, адже знаходяться в оточенні масивів зелених насаджень, вдалині від транзитних та пішохідних потоків.

При розташуванні майданчиків другої групи на вулицях, майданах, великих бульварах слід враховувати, що вони можуть бути не тільки місцем відпочинку перехожих, але і мешканців прилеглих жилих масивів. Тому необхідно ізолювати їх від шкідливих викидів міського середовища – розміщувати якнайдалі від транспортного потоку та створювати захисний бар'єр із зелених насаджень.

Майданчики відпочинку третьої групи знаходяться в найбільш невідповідних умовах, розташовані на невеликих, вузьких бульварах та вуличках, між будинками і тротуарами – в оточенні пішохідних і транспортних потоків. З боків ці майданчики можуть бути здебільшого відкриті або захищені зеленими насадженнями, з розривом для проходу.

Майданчики для відпочинку повинні органічно вписуватися у планування насадження мікрорайонних садів, між забудованими територіями.

За площею майданчики відпочинку поділяються на: малі (10-80 кв. м), середні (80-200 кв. м) і великі (до 600 кв. м). Малі майданчики відрізняються простим плануванням і елементарним набором споруд: одна-дві лавки, тара для сміття, декоративний елемент. До цієї групи належать майданчики, розташовані біля магазинів, суспільних будинків, театрів, кінотеатрів, музеїв тощо.

Середні й великі майданчики характеризуються більш складним плануванням і складаються з кількох первинних малих майданчиків, квітників, декоративних водойм та інших елементів оздоблення, що збагачують їхнє композиційне вирішення й навколишній пейзаж. Для цих груп майданчиків характерна функціональна і ландшафтна роздільність з використанням газонів, галявин, систем водойм, різноманітних елементів природного і штучного рельєфу та декоративних елементів.

Архітектурно-планувальна структура майданчиків відпочинку може бути регулярною, вільною, змішаною. Планувальні рішення майданчиків з регуля-

рною структурою мають бути простими, відповідати стилю навколишньої забудови та архітектурі.

Облаштування майданчиків відпочинку з вільною архітектурно-планувальною структурою передбачає створення умов, максимально близьких до природних. Такі майданчики можуть бути розташовані в зоні тихого відпочинку житлових районів і мікрорайонів, садів, парків, скверів, на бульварах, біля будівель. На основі вільної архітектурно-планувальної структури можна споруджувати безліч різноманітних і зручних майданчиків відпочинку з живописними групами дерев, квітучими чагарниками і квітниками на фоні газонів, із затишними куточками відпочинку, алеями, доріжками, елементами оздоблень і обладнань, виконаних із місцевих будівельних матеріалів – каменів, коряг та інших декоративних елементів природного походження.

Змішана архітектурно-планувальна структура здійснюється за рахунок органічного поєднання композицій двох планувальних структур – регулярної і вільної. Ця структура найбільш придатна до ділянок, розташованих у забудовлях, за умови наявності відкритих озелених просторів. Найбільш оптимальним рішенням композиційно-планувальної структури в цьому випадку є ланцюжкова, що передбачає відмежування кожного з майданчиків зеленими насадженнями з одночасним їх єднанням, стежками. Умовно таку структуру можна позначити, як стрічку, на якій зав'язано кілька вузликів. При цьому в плануванні самих ділянок доречно максимально застосовувати неправильні лекалоподібні криві лінії, максимально наближені до природних форм. Враховуючи тенденції постійного зменшення паркових територій, композиційну схему доречно переорієнтувати на вертикаль, створювати штучні пагорби й узвишся.

Архітектурно-планувальне рішення майданчиків різних структур залежить від застосування, місця розміщення, місцевих природних умов, рельєфу, наявності водоймищ та зелених насаджень [8]. Наявність на майданчиках відпочинку природного чи штучного водоймища поліпшує мікроклімат, забезпечує зняття нервової напруги, поліпшує самопочуття відпочиваючих.

Декоративні водоймища зі спокійною водною поверхнею можуть бути простої геометричної форми або вільної. Водоймища геометричної форми органічно вписуються у майданчики відпочинку регулярної архітектурно-планувальної структури. На невеликій за площею ділянці слід влаштовувати прямокутні модульні водоймища, де поруч можуть бути розташовані модульні плями квітникових газонів. Форма водоймищ у даному випадку подиктована технологіями їх створення та експлуатації, а також економічними чинниками. Декоративні водоймища вільної форми є більш ефективними для створення враження природного середовища, що дуже важливо для міського ландшафту. Ці водоймища бажано влаштовувати з водною рослинністю, на рівні водної поверхні розмістити різноманітні декоративні елементи: скульптуру, вази, чаші і композиції із декоративних природних елементів. Вдало розташоване водоймище може бути центром загальної композиції майданчика відпочинку [4]. За економічно-технологічними показниками водоймища вільної форми є дещо дорожчими, ніж попередні.

Цікавими елементами оздоблення майданчиків відпочинку є декоративні струмки та джерела, оздоблені декоративним камінням. В оточенні зелених насаджень вони внесуть значну живописність у загальну композицію майданчиків відпочинку та заспокійливо впливатимуть на відпочиваючих. Струмки, за від-

повідних природних умов, можна оздоблювати каменистим руслом, берегами з порогами і водоспадами. Якщо до струмка ведуть прогулянкові доріжки, через нього можна перекинути різноманітні містки [5].

Озеленення майданчиків відпочинку є обов'язковим видом оздоблення. Перш за все, зелені насадження зменшують наявність пилу й диму в повітрі міста, відіграють роль своєрідного фільтра. Вони формують мікроклімат, бо впливають на тепловий режим, вологість і ступінь рухомості повітря. Безліч видів декоративних рослин створюють широкі можливості для композиційних вирішень у межах майданчиків відпочинку.

Деревно-чагарникові насадження можуть бути успішно використані для захисту майданчиків відпочинку від шкідливих забруднень міського середовища. Навколо майданчиків повинні висаджуватись дерева зі щільною кроною, які до того ж мають гарні звукозахисні властивості. До таких дерев можна віднести каштан, клен, липу. Жива огорожа або живопліт може бути добрим екраном від вітру, куряви та шуму.

На території майданчиків дерева повинні розміщуватися так, щоб у спеку місця для відпочинку знаходилися в тіні. При озелененні місць відпочинку слід створювати декоративні композиції в різні пори року, використовуючи композиційний та декоративний ефект протягом усього року.

При озелененні місць відпочинку, які знаходяться в міських умовах, слід використовувати широкий асортимент дерев і чагарників з різноманітними формами, розмірами крон, забарвленням листя і квітів, терміном цвітіння і декоративністю плодів, таких як: горобина, шипшина, кізил, спірея, липа, каштан, самшит і різні види хвої [7].

Для покращення мікроклімату та санітарно-гігієнічного стану майданчика відпочинку мають застосовуватися дерево-чагарникові рослини з високими фітонцидними властивостями, які найбільш пристосовані до умов міського середовища. До них належать: тополі, верба біла, в'яз звичайний, дуб червоний, ясен зелений, черемха звичайна, бузина червона, порічка альпійська, спірея, глід, чубушник та багато інших. На майданчиках необхідно широко використовувати звичайні та яскраво квітучі чагарники, з тривалим періодом цвітіння. Тривалий період цвітіння, зміна фактури забарвлення дають постійну зміну ефекту від ранньої весни до пізньої осені, роблячи композицію з гарно квітучих чагарників надзвичайно ефектною та динамічною.

Композиційне рішення розподіляючого майданчика засновано на контрасті вільних і геометричних форм, покриття майданчика геометричної форми повинно бути з декількох квіткових дільниць.

При озелененні слід прагнути, щоб квітник мав сходинкову форму. Бажано, щоб квітникові стрічки, примкнуті до чагарників були нижче нього, або розташовувались ярусами. Це добре застосовувати для рослин різноманітних видів. Асортимент квітів підбирається за періодом цвітіння, висоти, забарвлення листя та квітів, періоду цвітіння, форми кущів та сумісності вирощування. Чагарник повинен бути не високим, краще вічнозеленим або довго не скидаючим листя, котрі підстригаються (самшит вузьколистий, таволга японська та інші) [6].

На території майданчиків відпочинку використання квіткового оздоблення сумісно тільки в найбільш відповідальних центральних місцях великих міст,

так як цей вид оздоблення і високо декоративний, але і надзвичайно дорогий, бо надзвичайно трудомісткий.

У зонах відпочинку на вулицях і майданах слід висаджувати такі квітучі рослини, які легко пристосовуються до різноманітних хімічних сполук, що утворюються при викидах в атмосферу у великих промислових центрах [6].

При оздобленні майданчиків покриття, окрім прямого призначення, також суттєво впливає на весь зовнішній вигляд майданчика: вибір покриття залежить від архітектурно-планувального рішення, кліматичних та місцевих особливостей ділянки; воно має займати 20-40% від усієї ділянки. Для оздоблення пішохідних алей можуть використовуватися щебенчасті, гравійні, ґрунтові покриття в незліченних сумішах, покриття зі збірних елементів, виконані з монолітного цементного бетону, пластбетону та природного каміння. Плити зі звичайних кольорових бетонів у різноманітних сполуках, як за кольором, так і за фактурою, можуть бути різних розмірів і форм, в тому числі – із рваного каменя. Усі плити повинні мати жорстку поверхню.

Викладку плит можна виконувати впритул або зі швами, що заповнюють або дерниною, або сипучим матеріалом. Інтенсивність забарвлення бетону залежить від кількості фарбників і кольорових наповнювачів (граніту, лабрадориту, габо) з кольоровими в'язучими. Прогулянкові доріжки та алеї можуть мати спрощене покриття – 10-15 см або ґрунтове, оброблене органічними або мінеральними в'язучими, завтовшки 7-10 см.

Для забезпечення стоку дощових вод, алеї та доріжки повинні мати відповідний профіль. Їх слід влаштовувати вище газонів та квітників. За умов невеликої інтенсивності руху можна влаштувати доріжки та алеї на рівні з газоном.

Для обладнання майданчиків рекомендується наступна номенклатура основних малих форм: лавки різноманітних типів; тари для сміття звичайні та навісні; освітлювачі: для загального освітлення – паркового типу, для місцевого освітлення – торшерного типу, для декоративного освітлення – малі прожектори, для підсвітлення водоймищ – герметичні освітлювачі; тіньові навіси; квіткові та декоративні вази; питні джерела, декоративні водоймища та джерела; декоративні елементи: скульптура, декоративні стінки, декоративні елементи з природних матеріалів (камінь, коряги тощо).

Основними елементами облаштування майданчиків є лавки, що влаштовуються в «карманах» майданчиків. «Кармани» для лавок влаштовуються з однієї сторони доріжок, або в шаховому порядку, не ближче 5 м одна від одної при наявності між ними зелених насаджень. Лавки слід відокремлювати від пішохідних потоків газонами, квітниками, декоративними водоймищами, квітниковими вазами тощо. При такому розміщенні у відпочиваючого утворюється враження самотності та відокремленості [2]. Лавки мають бути прості за рішенням і конструкцією, мати спокійний або нейтральний колір. У місцях короткочасного відпочинку лавки можуть бути без спинок, а в місцях тривалого відпочинку – зі спинками, а іноді з підлокітниками. На майданчиках відпочинку можливе застосування переносних меблів.

Тара для сміття – обов'язковий атрибут майданчиків відпочинку (одна тара на 40-50 кв. м площі), що влаштовується біля лавок і повинна бути заввишки до 40 см або заглибленою; навісна тара вішається на будівлі, світильники, стінки, стовпи на висоті 100-120 см від рівня землі [1].

Отже, сучасні майданчики відпочинку є осередком релаксації, єднання з природою, своєрідним «оазисом» у напруженому міському середовищі. Тому правильне і виважене використання композиційних прийомів дизайну у їх створенні має неабияке значення.

У цьому контексті слід виокремити основні композиційні прийоми:

- активізація вертикальної осі у плануванні та збільшення ярусності майданчиків;
- відхід від урбаністичності: максимальне застосування асиметрії та плавних лекальних ліній у зонуванні;
- об'єднання кількох функціональних зон у архітектурно-планувальній схемі майданчика;
- дотримання правила золотого, або класичної, пропорції, згідно з яким ділянки з рослинністю, доріжки та місця для відпочинку й розваг мають відповідати співвідношенню 3:5:8;
- максимальне використання привабливих в естетичному плані ландшафтів та їх коригування;
- застосування передових технологій у будівництві об'єктів малої архітектури, сучасних конструкцій і обладнання в створенні дизайну;
- активне використання художньо-декоративних та монументальних елементів дизайну.

Література

1. Белочкина Ю. В. Ландшафтный дизайн: монография / Ю. В. Белочкина – Харьков: Фолио, 2006.– 317 с.
2. Боднарь Ю. О. Ландшафтная реконструкция городских садов и парков / Ю. О. Боднарь. – К., 1982. – 59 с.
3. Генисаретский О. И. Средовое проектирование и проектная культура / О. И. Генисаретский / Режим доступа : [http://www. antropolog.ru/doc/persons/genis/olgen2](http://www.antropolog.ru/doc/persons/genis/olgen2)
4. Гостев В. Ф. Проектирование садов и парков / В. Ф. Гостев. – М. : Буд- издавничество, 1991. – 45 с.
5. Демин Н. М. Управление развитием градостроительных систем / Н. М. Демин – К.: Будівельник, 1991. – 183 с.
6. Залеская П. С. Ландшафтная архитектура / П. С. Залеская, Е. М. Микулина. – М.: Стройиздат, 1979. – 235 с.
7. Ивахова Л. И. Современный ландшафтный дизайн / Л. И. Ивахова, С. С. Фесюк, В.С. Самойлов. – М. : Россия, 2008. – 384 с.
8. Крижанівська Н. Я. Основи ландшафтного дизайну / Н. Я. Крижанівська. – Харків : Константа, 2002. – 95 с.
9. Лаврик Г. И. Методологические основы районной планировки / Г. И. Лаврик, Н.М. Демин. – М. : Стройиздат, 1975. – 96 с.